

Українська діаспора минуле, сьогодні та майбутнє

Два роки тому у Центрі українознавчих студій Іллінойського університету в Урбана-Шампейн (США) відбулася XXV Річна конференція з українознавства. Питання, які обговорювалися науковцями української діаспори і материкової України, й дотепер залишаються актуальними.

Зокрема вони були окреслені у виступі Голови Українського міжнародного комітету з питань науки і культури при НАН України, академіка НАН України Ярослава Яцківа, і можуть стати поштовхом до подальшої дискусії на цю тему зокрема під час VII-го Міжнародного конгресу україністів, що відбудеться в Україні (Львів — Сімферополь — Київ, 19-28 червня 2008 р.).

“Коли професор Дмитро Штогрин запропонував мені виступити на цьому високому зібранні, то перше, що спало мені на думку, — це не дуже вдалий вибір через т.зв. “конфлікт інтересів” стосовно мене особисто.

По-перше, я народився у Західній Україні і хоча з початку 1960-х років проживаю у східній Україні та Києві, місце народження а priori визначило мою певну україноцентричність.

По-друге, так сталося, що життя моєї родини так чи інакше пов'язане з діаспорою. Мій дід — Микола Мандич — представник першої хвилі еміграції, помер тут у США у 1920-ті роки і похований на українському цвинтарі в м. Рочестері. Мої родичі Базюки — це вже друге покоління в діаспорі — захопилися тут у США комуністичними ідеями і під впливом радянської пропаганди виїхали зі США в Радянську Україну ще до початку Другої світової війни. Про їхнє подальше життя

можна було б написати окремий роман. Мої родичі з материкової України були в УПА та в дивізії. Вони поховані на моїй Рогатинщині, або ще живі, розкидані по світу як представники 3-ої хвилі еміграції. Отже, в моїй родині було широке розмаїття думок щодо політичних подій того буремного часу в історії України першої половини XX століття.

Нарешті, мої учні та співробітники — це представники 4-ої хвилі еміграції — живуть та працюють у США, Канаді, Мексиці, Німеччині та інших країнах.

Як Ви розумієте, життя у повоєнній Західній Україні було непростим, адже доводилося жити за подвійними стандартами. Відповідні органи влади “не дрімали”, зокрема мені не вдалося поступити на “до певної міри” закритий радіотехнічний факультет Львівської політехніки, а пізніше після отримання астрономо-геодезичної спеціальності на іншому факультеті цього інституту мене мандатна комісія Міністерства оборони

СРСР не допустила в космічні війська СРСР (“*все, що не робиться, до крацюго*” — відомий вислів, але моя подальша наукова доля привела мене саме до астрономічних і космічних досліджень). Після аспірантури Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова я почав працювати в Головній астрономічній обсерваторії Академії наук УРСР в Києві, а мій “діаспорний” поклик привів мене до молодіжної секції товариства “Україна”, яким керував *Юрій Смолич*, де я працював на громадських засадах... У 1990 р. разом із Миколою Жулинським було створено Комітет науки і культури для зв'язків з українцями за кордоном при АН УРСР (зараз — Український міжнародний комітет з питань науки і культури при НАН України), який здійснив низку проектів для відновлення історичної пам'яті українського народу.

Отже, коли проф. Штогрин ввічливо попросив мене говорити правдиво (тобто не весь час говорити “ОК”, а деколи вживати “*NOT OK*”) щодо “Погляду на українську діаспору з України”, я зрозумів, наскільки складне поставлене передо мною завдання. Наші відносини — материкової України та діаспори — непрості (як би Ви сказали “компліковані”) і нараховують повний спектр проблем. І все таки, слава Всевишньому, у нас немає фундаментальних розбіжностей.

Для подальшого викладу необхідно визначити окремі терміни, а саме, “*Ми*” означає середньостатистичного громадянина України, “*Ви*” означає середньостатистичного представника західної діаспори.

Отже, моя мета — охарактеризувати, якою є думка середньостатистичного громадянина України зі всіма його ідеологічними, економічними та соціальними проблемами про діаспору, враховуючи, що:

— слово “*діаспора*” у широкому розумінні цього слова не зовсім підходить для всіх українців, що зараз проживають поза її межами, оскільки багато з них живе на своїх етнічних землях.

— поняття “*західна*” та “*східна*” діаспори не є ідентичними.

— поділ “діаспори” на чотири хвилі еміграції дещо умовний.

На мою думку, сьогодні відбувається еволюційний процес зближення *Ваших* та *Наших* поглядів. *Ви* поступово звикаєте, що є незалежна Україна і що вона не така, про яку *Ви* мріяли і за яку боролися. *Ми* поступово усвідомлюємо і віддаємо належне *Вам*, що *Ви* її виборували і зберегли тут на чужині український дух, національну ідентичність та віру у краще майбутнє України. Але на цьому шляху

взаємопорозуміння розгортаються справжні баталії і особливо там, де йдеться про принципові питання, а саме — мови, окремі епізоди нашої історії, наприклад, питання дивізії “Галичина” чи питання сьогодення, наприклад, НАТО і українсько-російські відносини в цьому контексті тощо.

Вам важко збагнути, чому ці такі прості на перший погляд істини, так важко прокладають собі дорогу у незалежній Україні. Бо *Ви* і *Ми* досі, висловлюючись словами відомого фантаста *Гаріссона*, живемо у паралельному світі, між нашими світами є потенціальний бар'єр, не фізичний, а соціально-ідеологічний. *Ми* з *Вами* виростили в різних соціальних середовищах, інерція яких впливає на нас й досі.

Чому *Ми* так мало знаємо про *Вас*? Чому *Ваше* життя мало відображене у підручниках з історії *Нашої України*?

За радянських часів за *Вами* закріпилися певні стереотипи, я зараз не говорю про ідеологію, а саме, що *Ви* стали багатими... За часів перебудови і перших років незалежності України, за умов масового відвідування *Вами* України та шокowego стану від побаченого *Вами* злиденного життя більшості населення України, цей стереотип не було подолано. *Ви* залишалися у нашій уяві “багатими та успішними”. А необхідно було пересічному українцю показати, що *Ви* є “працьовитими і наполегливими”.

Здавалося б, тут особливу роль повинна була відігравати *Ваша* еліта та провідники у поєднанні з тою національно свідомою силою, що народилася в Україні в кінці 1980-х років. Цього, на жаль, не сталося. *Ваші* провідники принесли незрозумілі для більшості в Україні розбіжності між бандерівцями, мельниківцями, гетьманцями і т.п., тим часом адаптувавшись до *Нашої* української реальності, не забуваючи про свої власні професійні та звичайні людські інтереси. *Прагматизм переміг альтруїзм також у наших українських патріотів*. Отже, не відбулося широкомасштабного формування позитивної громадської думки щодо діаспори взагалі та зокрема щодо важливої трансформації її малоосвіченої першої хвилі до самоідентифікованої та самоорганізованої спільноти, інтеграції цієї спільноти до державного та суспільного життя країни *Вашого* проживання.

Чому так все відбулося?

Ви не врахували, у який zdeформований ґрунт попадають *Ваші* зерна знань та досвіду. *Ми* від стану “захоплення” *Вами* перейшли до стану певної “байдужості” та певної показної “зверхності” перед *Вами*, особливо з боку *Нашої* “олігархової еліти”. Четверта хвиля еміграції ще більше посилила ці розбіжності. І це — найбільший *Наш* біль. У 1990-х роках вони, талановиті, покидали збіднілу Україну зі сподіванням повернутися збагаченими матеріально та досвідом. Що їх очікує?

З одного боку, Україна переживає дві революції одночасно — державну, тобто перехід від імперської країни до незалежної держави та соціально-економічну — від централізованої тоталітарної системи управління до демократії та ринку.

З другого боку, Україна має ще протистояти глобальним викликам ХХІ ст., що призводять до розмивання національних цінностей і національної ідентичності.

У цей перехідний період економіки Нашої держави роль діаспори для майбутнього України є надзвичайно важливою. Але це за умов, що *Ви* не залишитеся діаспорою часів “холодної” війни, а враховуватимете нові реалії у світі, перебудувавши свої інституційні структури та зробивши їх ефективнішими та принагідними для всіх (а не тільки етнічних українців), хто знаходить свої інтереси в Україні. А тут, у діаспорі, не можна відмежовуватися від такої незручної для *Вас* (до речі, і для мене також) *4-ої хвилі еміграції*.

Що ж Нам і Вам робити?

- Підсилувати наявні і створювати нові потужні професійні спільні організації та фонди.

- Ширше розвивати *Вашу* і *Нашу* спільну участь у розбудові української економіки і бізнесу.

- Формувати ефективніше українське лобі в країнах *Вашого* проживання.

- Створювати потужні культурно-музейні заклади тут на заході й у нас. Наприклад, чому б не створити в Києві на базі Національного етнографічного музею (с. Пирогове) музейних комплексів діаспори — американської, канадійської, австралійської та ін.

Все це вимагає *Нашої* спільної аналітичної роботи з метою вироблення стратегії спільного співіснування в ім'я побудови суверенної, незалежної, потужної та демократичної України”.